

Кошкालда І.В.,
д.е.н., професор кафедри управління земельними ресурсами та кадастру
Харківський національний аграрний університет ім.В.В. Докучаєва

РОЛЬ ГАРМОНІЗАЦІЇ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ

Гармонізація в системі управління земельними ресурсами передбачає досягнення пропорційності у процесі розвитку земельних відносин, пошук збалансованого співвідношення між економічною, соціальною та екологічною складовими. На підтвердження цьому виступають сучасні публікації, які доводять, що у функціонуванні ринкової економіки відбулися значні зміни: у розвинених країнах світу вона трансформувалась з ліберальної у соціально-регульовану та ресурсорієнтовану.

Без аналізу сучасного стану використання земельних ресурсів є неможливим прийняття виважених управлінських рішень, які будуть сприяти раціональному використанню і охороні земель. Законодавством передбачено, що охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини – невід’ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України.

У схваленій Концепції боротьби з деградацією земель та опустелюванням встановлено, що унаслідок деградації земель протягом 1986-2010 років вміст гумусу зменшився на 0,22 % і становить 3,14 %. За цей період втрати гумусу в орному шарі становили 5500 кілограмів на гектар. Щороку з урожаєм сільськогосподарських культур з кожного гектара безповоротно відчужуються 77-135 поживних речовин (азот, фосфор, калій).

Серед земель України найбільшу територію займають землі сільськогосподарського призначення (71%), 78 % з яких є ріллею. На всій території поширені процеси деградації земель, серед яких найбільш масштабними є ерозія (близько 57,5 % території), забруднення (близько 20 % території), підтоплення (близько 12 % території). Зменшується вміст поживних речовин у ґрунтах, а щорічні втрати гумусу становлять 0,65 тонни на 1 гектар.

Наведені дані переконливо свідчать, що потрібно приймати управлінські рішення, в основі яких повинні бути такі пропорції збалансованого співвідношення між економічною, соціальною та екологічною складовими, які сприятимуть раціональному використанню та охороні земель.

Рівними дані пропорції бути не можуть, оскільки досягти цього просто неможливо, для того щоб забезпечити, наприклад екологічну складову, потрібні грошові кошти, для проведення відповідних заходів щодо покращення якісного стану земельних ресурсів та недопущення погіршення екологічного стану. Якщо вести мову про соціальну складову, то людина повинна бути забезпечена відповідними соціальними гарантіями, які також потребують відповідних грошових коштів. Отже, лише економічна складова може забезпечити проведення екологічних та соціальних заходів, які є невід’ємними в ході гармонізації. І щоб досягти гармонійності частка економічної складової повинна бути дещо більшою ніж екологічна та соціальна.

Для того, щоб в основу управління земельними ресурсами було покладено гармонійний підхід, на державному рівні слід проводити таку політику яка повинна формуватися під впливом загальної соціально-економічної політики і виражатися в правилах розподілу й використання земельного фонду, обмеженнях і стимулах у цій галузі, що сприятиме раціональному використанню та охороні земель.

Державна земельна політика – це діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері земельних відносин, спрямована на раціональне використання та охорону землі, гарантування продовольчої безпеки країни і створення екологічно безпечних умов для господарської діяльності її проживання громадян держави. Державна земельна політика формується у сфері регулювання земельних відносин, використання та охорони земель, землеустрою, ведення державного земельного кадастру, плати за землю, здійснення моніторингу земель і державного контролю за використанням та охороною земель.

Ефективна державна земельна політика є невід’ємною складовою державного управління соціально-економічним розвитком України, створює важливі умови розвитку інфраструктури економіки та життєдіяльності суспільства, відіграє важливу роль у наповненні державного та місцевих бюджетів, може стати інструментом зміцнення адміністративного устрою України.

Незважаючи на те, що існує багато програм і завдань, які безпосередньо або опосередковано стосуються окремих проблем земельної політики, земельні відносини залишаються ще нерегульованими. Повноцінного правового поля для регулювання земельних відносин до цього часу не створено. Особлива увага повинна бути зосереджена на перебудові системи контролю за використанням і охороною земель, оскільки державний контроль, що здійснюється, є неефективним, кількість порушень законодавства постійно зростає, земельні органи часто самі порушують закони, а держава не має надійного впливу на порушників – державних службовців.

Особливої уваги з боку держави потребує і питання про цільове використання земель, оскільки віднесення земель до певної категорії і переведення їх з однієї категорії в іншу є важливим фактором організації раціонального та екологічнобезпечного землекористування. Так, в Україні найвищий показник розорюваності сільськогосподарських угідь, що є причиною інтенсивного розвитку вітрової та водної ерозії

з усіма відповідними негативними наслідками. Останніми роками відбуваються незаконні зміни цільового призначення, що призводять до зайняття навколо великих міст значних площ сільськогосподарських угідь під забудову. Тому такі процеси необхідно брати під особливий державний контроль, який передбачає: виявлення випадків земельних правопорушень і їх реєстрацію; відповідальність за порушення і стимулювання за поліпшення родючості ґрунту; надання консультаційних послуг.

Несприятлива екологічна ситуація в Україні, як і в інших країнах, обумовлена не лише внутрішніми причинами, а й погіршенням стану навколишнього природного середовища планети з нарощуванням ризику глобальної екологічної кризи.

Відмінною особливістю більшості екологічних проблем є те, що вони не визнають територіальних і політичних меж. Значний вплив на екологічні проблеми справляють: глобальне потепління, руйнування озонного екрана Землі, скорочення площ лісового покриву, спустіння значних територій, скорочення і збідніння генетичного фонду планети.

В сільськогосподарському виробництві екологічне питання включає комплекс заходів, спрямованих на охорону земельних ресурсів, виробництво екологічної продукції та підвищення родючості ґрунту. Родючість – здатність ґрунту забезпечувати культурні рослини необхідними умовами нормального росту і розвитку, одержання високих і стабільних врожаїв та досягнення високої продуктивності праці в землеробстві. Родючість ґрунту залежить не тільки від його властивостей, а й від навколишнього середовища, вирощуваної культури й від інженерно-технологічних прийомів. Крім кліматичних та інших факторів, родючість залежить від хімічного складу орного шару ґрунту, тобто від вмісту необхідних для рослин поживних речовин. Для росту і розвитку рослин необхідні не тільки волога та живлення, а й повітря, пухкий стан ґрунту для вільного проникнення кореневої системи, відсутність токсичних речовин та ін.

Без стабілізації та поліпшення родючості землі не можна вирішити проблему забезпечення людства високоякісними продуктами харчування, особливо тепер, коли кількість населення у світі збільшується. Відтак, якщо в 1200 р. з урожаю з 1 га можна було створити продукцію, що задовольнила б продовольчі потреби лише 4 – 5 осіб протягом року, то сьогодні ця цифра сягає у Нідерландах – 16,5 особи у Бельгії – 12,5 особи, у Японії – 26,5 осіб.

Протягом усього історичного розвитку людства раціональне використання земельних ресурсів було однією з головних проблем суспільства. Нині господарства можуть вирощувати високі врожаї на тих самих ділянках завдяки поповненню ґрунтів основними елементами живлення рослин, що містяться в мінеральних добривах.

На перший погляд здається, що проблема вирішена – проблема браку продовольства усунута назавжди. Через унесення в ґрунт необхідних для сільськогосподарських рослин синтезованих елементів живлення можна збирати й підвищувати врожаї на будь-якій земельній ділянці. Однак земля як продукт природи є незамінним засобом виробництва: урожай, вирощений з використанням хімічних речовин, значно поступається своєю якістю, а часто й завдає шкоди здоров'ю людини.

Отже, навіть високородючі землі за інтенсивного землеробства (висока розораність і освоєність земель, частий обробіток ґрунту, використання хімічних добрив тощо) можуть забезпечувати високі врожаї, але не належної якості, і з часом ці землі можуть деградувати.

Таким чином, перед людством постала проблема вичерпності землі як ресурсу, зниження її продуктивності. Тому виникає нагальна потреба розроблення і застосування таких заходів еколого-економічної системи землеробства та земельних відносин, за яких підвищення урожайності відбувалося б за умов збереження і відтворення земельних ресурсів, підтримання в них екологічної рівноваги.

Для українського народу земля має особливе значення. Ще за радянських часів Україну вважали житницею СРСР. Земля потребує бережливого ставлення, оскільки екологічно необґрунтоване, нераціональне з техніко-технологічного та організаційного погляду використання земель в аграрній сфері може за декілька років зруйнувати родючий орний шар ґрунту, що природа створювала тисячоліттями.

Отже, державна політика, в сфері управління земельними ресурсами, повинна бути спрямована на гармонізацію економічної, екологічної та соціальної складових. Даний підхід буде сприяти вирішенню продовольчої проблеми, розвитку сільських територій, покращенню екологічної ситуації в Україні тощо.